

LITAUISCHES ETYMOLOGISCHES WÖRTERBUCH
VON PROF. DR. ERNST FRAENKEL. LIEF. 1—10

(Indogermanische Bibliothek, II, Reihe: Wörterbücher. Carl Winter
Universitätsverlag), Heidelberg (sąsiuviniais eina nuo 1955 m.)

Lietuvių kalbą etimologiškai tyrinėjo ir tyrinėja ne tik lietuvių, bet ir latvių, rusų, vokiečių, čekų, lenkų ir kitų tautų kalbininkai, tačiau etimologinio lietuvių kalbos žodyno iki šiol vis dėlto neturėjome. Reikalui esant, tekdavo naudotis, paprastai, K. Miulenchacho — J. Endzelyno¹, R. Trautmano², H. H. Benderio³ ir kitų mokslo vyrų panašios paskirties žodynais.

Parašyti lietuvių kalbos etimologinį žodyną buvo užsibrėžęs K. Būga (1879—1924), kuris šioje savo mėgstamiausioje kalbos mokslo srityje, tiesą pasakius, ir buvo daugiausia pasidarbavęs. Be to, K. Būga jau buvo sudaręs nemažą lietuvių kalbos etimologinio žodyno medžiagos kartoteką (apie 19 000 kortelių, kurios dabar yra saugomos LTSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute); tačiau ankstyva mirtis nutraukė šį didžiausio mūsų etimologo pradėtą darbą.

Lietuvių kalbos etimologinį žodyną išleisti buvo ketinęs ir čekų kalbininkas J. Zubatas (1895—1931), kurio tikslai, deja, taip pat nebuvo įvykdyti.

1947 m. sudaryti lietuvių kalbos etimologinį žodyną ėmėsi žinomas lietuvių ir kitų indoeuropiečių kalbų tyrinėtojas vokiečių kalbininkas Ernes-

⁴ K. Būga. Rinkliniai raštai, II t., V., 1959, 298 psl.

¹ K. Mülenbach. Latviešu valodas vārdnīca, Rīgā, 1923 un sk.

² R. Trautmann. Baltisch-slavisches Wörterbuch, Göttingen, 1923.

³ H. H. Bender. A Lithuanian Etimological Index, Princeton, 1921.

tas Frenkelis (Ernst Fraenkel, 1881—1957). 1955 m. išėjo iš spaudos pirmasis šio žodyno sąsiuvinis (Lieferung), kuriame, be 80 puslapių paties žodyno teksto (raidės A—D, *dàkanoti*), randame įžangą (III—V psl.), bibliografiją (VII—XVIII psl.), lingvistines ir kt. santrumpas (XIX—XX psl.). Po to pasirodė ir kiti sąsiuviniai (kiekvienas po 80 puslapių): II sąs. (*dálba — gókčioti*), III sąs. (*gólé — kèptelėti*), IV sąs. (*kèpti — kustėti*), V sąs. (*kùsti — malà*), VI sąs. (*mālas — naktinyčią*), VII sąs. (*naktis — peckióti*), VIII sąs. (*pečénka — posnagà*), IX sąs. (*pōsninkas — répsóti*), X sąs. (*rèpš — -skena*). Šie 10 sąsiuvinių sudaro 800 žodyno teksto puslapių. Tačiau E. Frenkeliui nebeteko sulaukti viso savo žodyno pasirodymo: 1957 m. jis mirė, galutinai parengęs spaudai iš viso devynis žodyno sąsiuvinis (VIII ir IX sąsiuvinis iš spaudos išėjo jau po autoriaus mirties). X-jį E. Frenkelio žodyno sąsiuvinį išleido kalbininkai Anemari Slupski (kuri ir anksčiau yra talkininkavusi E. Frenkeliui šiame jo žodyne, žr. I sąs., V psl.), Erichas Hofmanas ir Eberhardas Tanglis, kurie, reikia manyti, ir baigs leisti E. Frenkelio žodyną.

E. Frenkelio „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas“ yra pirmasis ir seniai lauktas tokio tipo žodynas lietuvių leksikografijoje. Jau vien iš to yra aišku, kokią didelę reikšmę lietuvių, taip pat ir kitų indoeuropiečių kalbų mokslui turi šis kapitalinis nepaprastai kruopščiai sudarytas veikalas. Kadangi E. Frenkelio žodyne yra sukaupta daug medžiagos ir iš kitų baltų kalbų, tai šis etimologinis žodynas dabar gali eiti ir visų baltų kalbų etimologiniu žodynu, juo labiau, kad baltų kalbų etimologinis žodynas, jeigu laikysimės žymiojo tarybinio etimologo R. Ačariano principų⁴, ir galėtų būti sudaromas vienos kalbos pagrindu.

E. Frenkelis savo veikalo įžangoje (III psl.) prisipažįsta, kad jo etimologinis žodynas negalys būti visiškai pilnas, kadangi dar nesą pilno plataus lietuvių kalbos žodyno. Pirmosioms etimologinio žodyno raidėms (A—F) autoriui labai pravertę pirmieji du akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ tomai (išleisti 1941, 1947 m.); tik šiais dviem tomiais autorius yra pasirėmęs. Be to, E. Frenkelis pasinaudojo ir kitais visais žinomais (jam prieinamais) lietuvių kalbos žodynais (įskaitant ir naujausius, pvz., „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“, V., 1954) bei daugybe publikacijų, kuriose liečiami lietuvių leksikos dalykai. Autorius, suprantamas daiktas, rėmėsi ir atitinkama kitų baltų bei indoeuropiečių kalbų medžiaga ir mokslinė literatūra. Vien mokslinių leidinių ir periodikos bibliografinis sąrašas susideda iš 389 pavadinimų (žr. VII—XVIII psl.). Tačiau reikia pasakyti, kad nepaprastai vertingi K. Būgos rankraštiniai darbai (įskaitant ir K. Būgos sudarytą lietuvių kalbos etimologinio žodyno medžiagos kartoteką) dėl objektyvių priežasčių (žodyno autorius gyveno ir dirbo toli nuo Lietuvos — Vakarų Vokietijoje) pasiliko šiam žodynui, deja, visai nežinomi.

E. Frenkelio žodyno sandaras daug kuo primena, pvz., A. Valdės⁵,

⁴ Р. Ачарян. О составлении этимологического словаря славянских языков. — «Вопросы языкознания», 1952, № 4, стр. 93.

⁵ A. Walde. Lateinisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1910.

E. Buazako⁶, M. Fasmerio⁷ etimologinius žodynus. E. Frenkelio žodyne lietuviškieji žodžiai (einą žodyno straipsnių antraštėmis) yra sudėlioti abėcėlės tvarka; žodyno straipsniuose po antraštinio žodžio eina ir kiti tos pačios šaknies lietuviškieji žodžiai (žodžių lizdai). Toliau seka atitinkamai giminiški latvių, prūsų, taip pat slavų ir kitų indoeuropiečių kalbų žodžiai (be baltų ir slavų, kitų indoeuropiečių kalbų leksinė medžiaga yra dėstoma pagal principą: „Die verwandten Ausdrücke der übrigen idg. Sprachen werden in der Regel von Osten nach Westen gebracht“. I sąs., IV psl.). Etimologiniame žodyne, be savųjų (lietuvių kalbos) žodžių ir kai kurių lietuviškųjų vietovardžių (pvz., *Kaūnas*, *Klaipėda*, *Lietuvà* ir kt.), tilpo nemaža ir skolinių (iš slavų, germanų ir kitų kalbų). Tačiau tam tikros dalies skolinių — labai siaurai vartojamų (ar vartotų) tarmybių (sutinamų, paprastai, tik lietuvių kalbinės teritorijos pakraščiuose ar kai kuriuose senovės raštuose), pvz., *černýlas* „rašalas“ (73 psl.), *da* „taip“ (79 psl.), *dachadas* „pelnas“ (79 psl.) ir t. t. buvimas E. Frenkelio žodyne vargu ar yra pateisinamas tuo atžvilgiu, kad nemaža gana plačiai pažįstamų skolinių, pvz., *apcāgos*, *apiekā*, *apiekānas*, *ātpuskas*, *brostvā*, *būkietas*, *kaprýzas* ir t. t. nėra įtraukti į žodyną (juo labiau, kad, pvz., pirmuosius čia suminėtus šešis skolinius randame ir akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ pirmajame tome, kuriuo E. Frenkelis kaip tik yra naudojėsis).

Čia pateiksiu kurias-ne-kurias pastabas (liečiančias tik I—V sąs.) dėl keleto E. Frenkelio „Lietuvių kalbos etimologinio žodyno“ etimologijų.

1 §. Jeigu liet. *āčiū* iš tikrųjų yra baltarusiškos kilmės (tuo dar galima abejoti⁸, plg. ir E. Frenkelį — I sąs., 1 psl.), tai šio žodžio tiesioginis šaltinis bus buvęs ne bltr. *aščo* „danke“ (kaip tvirtina E. Frenkelis, žr. I sąs., 1 psl.), bet baltarusių forma *аую*⁹:

2 §. Lietuvių kalbos žodį *bandà* E. Frenkelis pateikia tik su dviem reikšmėmis: „Viehherde, Vieh“ ir „Brotlaib“ (34 psl.). Tačiau liet. *bandà* turi ir kitas, man rodos, senesnes už *bañdą* „pyrago ar ragaišio, rečiau, duonos kepalėlį“¹⁰ (o ne „Brotlaib“, t. y. „(duonos) kepalą“, kaip rašo E. Frenkelis), reikšmes, kurios bus išriedėjusios iš pamatinės žodžio *bandà* reikšmės „рогатый скот, Rindvieh“ (ši reikšmė *bañdai*, rodos, teisingai K. Būgos laikoma seniausia)¹¹. Pavyzdžiui, *bandà* „turtas, dalis, nuosavybė“ — *bunda* „Nauda, Obrywka, Accesio, obventio, peculium“¹² (plg. pr.

⁶ E. Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg—Paris, 1916.

⁷ M. Vasmer. Russisches etymologisches Wörterbuch, I, II, III, Heidelberg, 1950—1955.

⁸ Plg. K. Būga. Lietuvių kalbos žodynas, I sąs., K., 1924, 11—12 psl.

⁹ Ten pat, 12 psl.

¹⁰ Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ), I, 520 psl., s. v. VII reikšmė; dažnai vartojama mažybinė forma — *bandėlė*, *bandūkė*.

¹¹ K. Būga. — „Tauta ir žodis“, 1 kn., K., 1923, 410—411 psl.

¹² Dictionarium trium linguarum... Avctore R. P. Constantino Szyrwid..., Vilnae, p. 236a (1642 m.), p. 160a (1677 m.), p. 203a (1713 m.); žr. LKŽ, I, 520 s. v., VI reikšmė.

ni enbāndan, kuris suponuoja ir prūsus turėjus **bandā* „nauda“¹³) ir, rodos, pastarosios reikšmės vediniai „samdiniui duodamas natūra priedas prie algos“¹⁴ bei „samdininko, ūkininko sūnaus ar jaunesniojo brolio pasisėti javai (linai)“¹⁵. Iš pastarosios (arba į ją panašios) žodžio *bandā* reikšmės, rodos, bus ir išsivysčiusi žodžio *bandā* (*bandėlė*) reikšmė (aukštaičiuose) „pyrago, ragaišio (rečiau duonos) kepalėlis“. Šitos reikšmės atsiradimas yra susijęs, gal būt, su emocionaliąja semantika, plg. kupiškėnų pasakymą: „Pasiėmk, čia tavo *bandā*“ [sako sūnui tėvas, duodamas dovaną (paprastai, pyrago bulkutę) už sūnaus bandą (daugiausia linai), kurią kartu su savo prekėmis jis (tėvas) buvo pardavęs turguje].

3 §. Kad liet. priešdėlis *da-* [plg. lat. *da(-)*] yra baltiškos kilmės, kaip mano E. Frenkelis (78—79 psl., ten pat literatūra), nesinori tikėti¹⁶.

4 §. Liet. *debesis*, lat. *debess* „dangus“ turi pradžios *d-*, kilusį iš **n-* (plg. sen. sl. *nebo*, gr. *νέφος* „debesis“ ir kt.). Virtimas **n-* > *d-* čia dar nėra aiškus. Tačiau, rodos, vargu ar bevertėtų kartoti senąjį neįrodomą teiginį (tiesa, E. Frenkelio pateikiamą atsargiai), kad šiuo atveju, gal būt, galėjusi būti kontaminacija su koku nors gr. *ὄνοφος* „tamsa“ tipo žodžiu (85 psl.). Be to, plg. kyliar. het. *nepiš* „dangus“: hierogl. het. *tapaš* „t. p.“, gr. *ὄνομα* „vardas“: hierogl. het. *adamai* || *azamai* „t. p.“ (šių analogiškų baltams hetitų faktų E. Frenkelis žodyne nepateikė).

5 §. Kad liet. *dvāras* teturįs reikšmės „herrschaftliches Gut, Landgut. Hof eines Fürsten“ (112 psl.), yra tiesa tik dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos atžvilgiu. Lietuvių kalbos medžiaga rodo žodį *dvāras* seniau turėjus tokias (pagrindines) reikšmes: „1. rūmai, именование, 2. kiemas (prie namo), 3. namas bei visa sodyba“¹⁷. Dėl to patikslintinas ir E. Frenkelio teiginys: „...Tačiau liet. *dvāras* dėl savo specialios reikšmės (specialia reikšme E. Frenkelis vadina jo paties pateiktas dvaro reikšmes; išretinta mano. — V. M.) greičiausia, laikytinas slaviškuoju skoliniu“ (112 psl., s. v. *dūrys*).

6 §. Be E. Frenkelio nurodomų reikšmių „Wald, Forst“ (153 psl.), liet. *giriā* senesniuose raštuose turi dar reikšmę: „Pustynia, puszcza, solitudo, desertum“ SD 311 (*miškas* „Las, sylva“ SD 129)¹⁸. Palyginkime: apisakinedamas *giroje* Judeos (= praedicans in deserto Iudaeae = κηρούσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας) ChB Mat. 31; Balsas szaukiancio giriōy (= vox clamantis in deserto = φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ) ChB Mat. 3, 3; ko iszeiote *girion* regietu (Quid

¹³ Plačiau žr. K. Būga. — „Tauta ir žodis“, I kn., 410 psl.

¹⁴ LKŽ, I, 520 s. v., IV reikšmė; panašią reikšmę *bandā* turėjo jau net XV a. žr. K. Jablonskis. Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje, I d., K., 1941, 15—18, 307—308, 330, 337—341 psl. Šiuo vertingu K. Jablonskio darbu E. Frenkelis nėra naudojėsis.

¹⁵ LKŽ, I, 519 s. v., II reikšmė.

¹⁶ В. Мажюлис. Происхождение приставки *da-* в балтийских языках. — «Вопросы славянского языкознания», 1958, № 3, стр. 127—133.

¹⁷ V. Mažiulis. Dėl žodžių *dvāras*, *kiēmas*. — Vilniaus un-to Mokslo darbai, XXX, V, 1960, 205—209 psl.

¹⁸ Sutrumpinimas SD ir kiti (be ChB=Biblia litewska Chylinskiego. Nowy testament, Poznań, 1958) paimta iš akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ paskutiniųjų tomų sutrumpinimų sąrašo (žr., pvz., LKŽ, V t., V—XIX psl.).

existis in *desertum* videre Mat. 11, 7 = τί ἐξήλαθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι) SP I 32₁₁ = ir ko iszeiote *girion* regētų (= Cożeście wyszli na *puszczą* widzieć¹⁹ = Quid existis in *desertum* videre Mat. 11, 7 = τί ἐξήλαθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι) DP 17₁₂; giwëndamas *girioi* (= mieszkaiąc, na *puszczy*) DP 20₄₇; Asz bālsas szāukenczio *girioi* (= Iam głos wołaiącego na *puszczy* = Ego sum vox clamantis in *deserto* Joh. 1, 23 = ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ) DP 21₂₇; ti-lėio *giriōy* (= milczał na *puszczy*) DP 28₃₁; antai yī *girioi*? (= ono iest na *puszczy*) DP 67₁₈; *girioi* (= na *puszczy* = in *deserto* Luc. 15, 4 = ἐν τῇ ἐρήμῳ) DP 279₉; Szitai *giriōie* yra (= Oto na *puszczy* iest = Ecce in *deserto* est Mat. 24, 26 = ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔστιν) DP 372₁₇ ir t. t.²⁰ Lenk. *puszcza* turi dvi reikšmes: „1. dykumà, dzikie miejsce, pustynia, 2. *girià*, wielki las odwieczny, rozmaitemi drzewami zarosty“²¹. Lenk. *puszcza*, pastaraja reikšme būdamas panašus į liet. *girià* „didelis miškas“, galėjo būti išverstas ir liet. *girià* „dykuma“ (t. y. pirmąja lenk. *puszcza* reikšme). Tačiau, rodos, galima manyti, kad liet. *girià* „dykuma“ nėra vien aklo vertimo padaras: senovės Lietuvos geografinėmis sąlygomis (milžiniškų girių kraštas) *giriōs* (plg. gīwis iszeiēs izg *girių* DP 7₁₈ = zwiierz wyszedzsy z *lasow*), kurių dideli plotai buvo negyvenami, ir bus buvę savotiškos „dykynės“ bei „dykumos“, plg. ir peraeies essi *gire* pustajie (Mž 288₁₄).

6 §. E. Frenkelio (ir kitų kalbininkų) tvirtinimui, kad liet. *grikai*, *grikiai* (169 psl.) yra kilę iš lenk. *gryka* „grikiai“, sunku tikėti. Kaip parodė K. Ničo (K. Nitsch) tyrinėjimais, lenk. *gryka* sutinkamas tik šiaurės rytų lenkų tarmėse (kitos lenkų tarmės šitokio žodžio nepažįsta)²². Taigi, reikia manyti, lenk. *gryka* bus atkeliavęs, būtent, iš lietuvių tarmių, o lietuvių žodis *grikai*, *grikiai*, savo ruožtu, laikytinas skoliniu iš senosios rusų kalbos²³.

7 §. Žodžio *kōneveikti* „schimpfen, schelten, herunterreissen, durchhecheln“ žodyniniame straipsnyje (281 psl.) sakoma, kad liet. *veikti* reiškia „machen, tun, ausführen“, ir iš čia daroma išvada, kad liet. *kōneveikti* „heisst eig. „fast überwältigen“ (281 psl.). Tačiau tarmėse, pvz., apie Dusetas, Antazavę, Avilius, žodis *veikti* greta reikšmės „machen, tun, ausführen“ turi ir „beleidigen, schaden, Schaden zufügen, nachteilig sein“, nors žodžio *kōneveikti* šios tarmės, rodos, nepažįsta, plg. ānas mūm labai *veikia* (Dusetos), ponas visus *veikė* (Antazavė)²⁴.

8 §. Veliarinio *k-* (vietoj *š-*) lietuvių žodžiuose *klausyti*, *klāusti* (plg. rus. *слушать* ir pan.) aiškinimas (266 psl.), kurį pateikia E. Frenkelis²⁵,

¹⁹ Atitinkamos DP lenkiškojo originalo vietos imtos iš Postylla katolicka mniejsza. Napisana w roku 1579 przez X. Jakóba Wuyka, cz. I, II, III, IV, Wrocław, 1843,

²⁰ Be to, plg. LKZ, III, 340 (*girià*, II reikšmė).

²¹ J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki. Słownik języka polskiego, t. V, Poznań, 1952, s. 441.

²² K. Nitsch. Wybór pism polonistycznych, t. II, Wrocław-Kraków, 1955, s. 86—94.

²³ A. Sabaliauskas. Dėl gričio pavadinimo. — LTSR Mokslų akad. Darbai, sėr. A, II t., V., 1957, 211—218 psl.

²⁴ Zr. taip pat Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, V., 1954, 925 psl.

²⁵ „Der Velar von lit. *klausyti* etc. kann, abgesehen von ev. Ferndissimilation (?), auf partieller Angleichung an die Sippe von *glūšas* (s. d.) beruhen (Verf. Balt. Spr. 14, besonders KZ 70, 132 ff.)“.

vargu ar priimtinas. Toks veliario ir sibilanto santykis aiškintinas kitokiomis priežastimis²⁶.

9 §. K. Būga yra manęs, kad liet. *kviētys*, *-čiai*, lat. *kvieši* yra paskolinti iš šiaurės germanų²⁷; tos pačios nuomonės laikosi ir E. Frenkelis (326 psl.). Tačiau esama tam tikrų faktų, leidžiančių manyti šiuos žodžius esant savais (baltiškais)²⁸.

Čia mano pateikta viena kita pastabėlė jokių būdu nemažina didžiojo kalbininko E. Frenkelio fundamentalaus lituanistikos darbo vertės. E. Frenkelio viso gyvenimo našaus darbo apvainikavimas — „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas“ yra, be abejo, vienas iš didžiausiųjų laimėjimų indoeuropeistinėje leksikografijoje.

V. Mažiulis

LIETUVIŲ KALBOS DALYKAI NAUJESNIUOSIUOSE E. NIEMINENO LINGVISTINIUOSE DARBUOSE

Zymaus suomių kalbininko, baltų ir slavų kalbų specialisto prof. Eino Niemineno (g. 1891) vardas jau seniai pažįstamas lituanistams. Jis žinomas iš tokių dar prieškariniu laikotarpiu pasirodžiusių lingvistinių darbų, kaip „Der urindogermanische Ausgang *-āi* des Nominativ-Akkusativ Pluralis im Baltischen“ (1922), „Der Stammaslaut der ins Urfinnische entlehnten baltischen *ā*-Feminina und Herkunftsfrage“ („Finnisch-ugrische Forschungen“, XXII, 1934) ir kt., kuriuose nagrinėjamos reikšmingos baltų kalbų istorinės fonetikos bei gramatikos problemos.

Pokario metais E. Nieminenas taip pat yra paskelbęs daug įdomių studijų bei straipsnių, kuriuose beveik visuose siauriau ar plačiau operuojama ir lietuvių kalbos faktais: aiškinama kai kurių lietuviškų žodžių etimologija, jų darybos ypatybės, santykis su atitinkamais finų-ugrų kalbų žodžiais ir kt. Bet reikia pasakyti, kad tos studijos bei straipsniai, parašyti dažniausiai suomių ir vokiečių kalbomis ir išspausdinti įvairiuose užsienio lingvistiniuose žurnaluose, platesniems tarybinių lituanistų sluoksniams lengvai neprieinami. Todėl čia ir norima bent bendrais bruožais chronologine tvarka apžvelgti mūsų turimus po ranka naujesnius E. Niemineno darbus ir painformuoti skaitytoją apie juose paliestus lietuvių kalbos dalykus.

²⁶ Жр., рвз., Вяч. В. Иванов. Проблема языков centum u satem. — «Вопросы языкознания», 1958, № 4, стр. 12—23; В. Георгиев. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию, М., 1958, стр. 28—57.

²⁷ K. Būga. Rinkiniai raštai, II t., V., 1959, 85 psl.

²⁸ A. Sabaliauskas. — Rakstu krājums, veltījums akadēmikim profesoram Dr. Jānim Endzelīnam..., Rīgā, 1959, 219 lpp. un sk.“; В. Мажиулс. — Материалы первой научной сессии по вопросам германского языкознания, М., 1959, стр. 114—115.

Chronologiškai apžvelgiant naujesnius, pokario metais paskelbtus E. Niemineno darbus, visų pirma galima paminėti jo straipsnį „Eräistä balttilaisista lainasanoistamme ja niiden vastineista“ („Apie keletą baltiškųjų skolinių suomių kalboje ir jų atitikmenis“), išspausdintą 1944 m. Helsinkyje leidžiamame žurnale „Eripainos Virittäjästä“ (Nr. 3. 238—251 psl.). Šiame straipsnyje, kritikuodamas kai kurias J. Kalimos veikale apie baltų skolinius Pabaltijo finų kalbose¹ duotas etimologijas, autorius pažymi, kad suomių žodis *tuulas* „žeberklas, Fischstechen bei Fackelschein; Fischgabel“, kurio baltiškoji kilmė dar neįrodyta, galįs atspindėti baltų **dūl'as* (<**dūljas*), kuris taip santykiaująs su lietuvių *dūlia* „puvėklis bitėms rūkyti“, kaip liet. *kārias* „karas, Krieg“ su liet. *kariā* „t. p.“. Estų žodis *tagijas* „dagis, dagys, Klette“, galimas daiktas, atspindįs baltų **dagijas* (>liet. *dagys* „Distel, Klette“), o suomių *karsina* „gardas, tvartas, Vershlag, Pferch“ (<prafinų² **kartina*) sietinas su lietuvių *gardinys* ir, be abejonės, kildintinas iš baltų bev. g. lyčių *gardiñan* (<**gardinjan*) resp. **gardinan*, kurios savo ruožtu kaip deminutyvai buvusios sudarytos iš **gardas* (=liet. *gařdas*). Suomių *pahla* „rykštė, virbas, Rute, Gerte“ ir estų *kõblas* „kaplys, Hohlbeil, Erdhacke“ (<prafinų **kopla*), kurie kaip skoliniai susiję su liet. *baslŷs* „Pfahl“ ir *kaplŷs* „Haue, Erdhacke“ (lat. *kaplis* „Hacke, Hohlaxt“), veikiausiai buvę bev. g. nomina instrumenti su *-an*. Prafinų **kopla* galėjęs atsirasti iš bev. g. **kaplan* (sen. lat. *kapls* „Hacke“) arba iš mot. g. **kõpla* (~liet. *kõpla* „tam tikras kirvis“). Suomių *vaaja* „kylys, pleištas“ (<prafinų **vaŷia*) suponuojąs baltų **vagjan* (bev. g. arba vyr. g. vns. gal.), kaip pirmąją formą (liet. *vāgis* „Zapfen, Pflock“). Suomių *harja* „šepetys, šerys“ (<prafinų **šaria*) kildintinas iš baltų dgs. vrd. **šarjai* (~ lat. *sari* „šeriai“), nes baltų vns. (lat. *saris*, liet. *šerŷs*) turinti „šerio“ reikšmė: iš pradžios šepėčiams buvę vartojami surišti šeriai. Suomių žodžio *keli* „rogių kelias, Schlittenbahn“ sugretinimas su liet. *kēlias* „Weg“ ir lat. *ceřš* „t. p.“, galimas daiktas, esąs teisingas (dėl reikšmės plg. lat. *ārā kamanu ceřš* „lauke rogių kelias“), bet tas suomių žodis neatliepia jokios baltų linksnio formos, todėl galįs būti jau suomių kalboje susidaręs *-i*- vedinys.

Toliau minėtinas tame pat žurnale 1945 m. (Nr. 1, 40—56 psl.) išspausdintas straipsnis „*Reuna* ja *leuka*“ („*Briauna* ir *liauka*“). Šiame straipsnyje E. Nieminenas pirmiausia nepritaria J. Kalimos nuomonei³, kad suomių žodis *reuna* „briauna, Rand“ esąs skolinys iš baltų **brēuna* (plg. liet. *briau-nā*). Savo nepritarimą autorius motyvuoja šitaip: lietuviškas žodis turįs daug reikšmių, bet „briaunos, Rand“ reikšmė, kuri tam tikrais atsitikimais iškyla aikštėn, negalinti būti iš seno paveldėta. Kadangi liet. *briau-nā* susijusi su *briāutis* ~ *brāutis* „jėga veržtis“, tai labiau tikėtina, jog senesnė to žodžio reikšmė esanti „išsikišimas, Vorsprung“ (plg. vok. *Vorsprung* „iš-

¹ J. Kalima. Itämerensuomalaisten kielten balttilaisiet lainasanat, Helsinki, 1936.

² Čia ir kitur terminas *prafinų* vartojamas vietoje vok. *urfinnisch*; terminas *Pabaltijo prafinų* — vietoje vok. *urostseefinnisch*, lenk. *prabaltyckofińskie*.

³ J. Kalima, ten pat, 154.

sikišusioji dalis“ šalia *vorspringen* „išsikišti“, rus. *вѣстryn* „išsikišimas“ šalia *вѣстrynуть* „išsikišti“). Latvių atitikmuo *braūna* turįs „Schorf; Schuppe; Schale“ reikšmes, bet neturįs „briaunos, kanto“ reikšmės. Todėl suprantamas dalykas, kad „briaunos, kanto“ reikšmė, kurią turi lietuvių daiktavardis, esanti išriedėjusi lietuvių kalboje savarankiškai. Taigi, jau vien dėl to, kad suomių kalboje nesą tokio žodžio, kurį būtų galima laikyti skoliniu iš lietuvių kalbos, nederą gretinti *reuna* su *briaunà*. Be to, esą reikalinga atsižvelgti dar į tai, kad garsas *r* (minkštasis) žodyje *briaunà* tik iš tarmių atsiradęs vietoje *r* (kietojo), nes žemaičiuose išlikusi ir *braunà*⁴. Apskritai, lietuvių kalboje garsas *r* žodžio pradžioje po priebalsių turįs polinkį minkštėti (pvz., *srovė*—*sriovė*, *trūbà*—*triūbà*, bltr. *trubá* ir kt.). Todėl baltų *brauna* ar *brauna* galėjusi patekti į prafinų kalbą tik **rauna* pavidalu.

Nesutinka čia E. Nieminenas ir su J. Kalimos duota suomių žodžio *leuka* „liaukà“ etimologija. J. Kalima šį žodį siejo su liet. *liaukà* „(Hals) drūse“ ir kildino jį iš baltų **lėuka* (turėjusio maždaug tą pačią reikšmę kaip ir suomių žodis). Laikydamas šitokią etimologiją nepagrįsta, straipsnio autorius nurodo, kad baltų žodis kilimo, be abejonės, esąs veiksmažodinis abstraktas, neatsietinas nuo liet. *liaukti* „tekėti, bėgti“ (liet. dgs. *liaukos* „Wellen“). Be to, ir šiuo atveju žodžio pradžios priebalsis esąs antrinės kilmės (senovinio, pirmykščio *l* pėdsakai esą išlikę K. Širvydo lytyje *laukos*, Fr. Kuršaičio *pa-láukis*~*pa-liáukis* „Wamme“ ir kt.). Baltų dvibalsis *ėy*, kurį, J. Kalimos nuomone, turį atspindėti suomių *reuna* ir *leuka*, jau prabaltiškoje epochoje buvęs perėjęs į *jau*. Antra vertus, tie suomių žodžiai negalį būti laikomi senovės baltų skoliniais ir dėl žodžio galo *-a*: atviras prabaltų *-ō* (<ide. *ā*) sutrumpėjo į *-a*, kaip rodo į prafinų kalbą paskolinti baltų mot. g. *ā*-kamieniai žodžiai, tik suskilus baltų prokalbei (suomių *vuota* <baltų **ōda*, liet. *óda*). Tikrai tokie iš baltų *ā*-kamienių žodžių kilę skoliniai, kurie baigiasi *-o*, galį būti aiškinami kaip iš baltų prokalbės paimti žodžiai (suomių *vako* „Furche“ <baltų **vagō*, liet. *vagà*).

Straipsnyje „Fińskie hirsí „belka“, išspausdintame 1949 m. žurnale „Lingua Posnaniensis“ (I t., 99—120 psl.), E. Nieminenas plačiai aiškina suomių žodžio *hirsí* „raštas, belka, belka jako budulec, pień drzewa“ (<Prabaltijo prafinų **hirsí* <**širti*) etimologiją. Pažymėjęs, kad K. Būga⁵ suomių *hirsí* kildinęs iš baltų kalbų prolytės **žirdis*, autorius iš esmės pritaria tokiam kildinimui ir stengiasi tai detaliau nušviesti. Visų pirma jis nurodo, kad suomių žodžiui *hirsí* garsų atžvilgiu esąs artimas lietuvių *žařdis* „ilga plona kartis“, sutinkamas Rytų Lietuvoje ir užfiksuotas J. Barono ir J. Šlapelio žodynuose. Iš pirmo žvilgsnio šis pastarasis žodis galįs atrodyti slaviškos kilmės (plg. bltr. *жэрдь* „ilga plona kartis“, rus. *жердь* „kartis“), bet iš tikrųjų taip nesą, nes prasl. **žbrdb* (>rus. *жердь*) kildintinas iš ide. šaknies **gherdh*-(**žbrdb* <*ghrdhis*), o liet. *žařdis* iš ide. šaknies *gherdh* — (*žařdis* <**ghordhis*). Latvių kalboje nesą

⁴ K. Būga. Die Metatonie im Litauischen und Lettischen. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, begründet von A. Kuhn“, Göttingen, 1923, Nr. 51, S. 116.

⁵ K. Būga. Aistiški studijai, I, Peterburgas, 1908, 29, 189 psl.

tokio žodžio, kuris tiksliai atitiktų liet. *žarđi*: K. Miulenchacho—J. Endzelyno žodyne⁶ užfiksuota dgs. lytis *zārđi* „grūdų džiovinimo kartys“ esanti naujadarinė (vns. *zārđs* < **žardas*), o lat. žodis *žurds* „stora kartis“ transformuotas iš **zurds* (ivedus ž lat. žodžio *žurbulis* „ilga perskelta pliauska; šakota kartis dobilams ar javams džiovinti“ įtakoje) ir taip pat esąs vėlesnis darinys. Tad niekas nekludąs manyti, kad šalia **žardis* > liet. *žarđis* baltų kalbose galėjęs būti ir **žirdis*, *i*-kamenis mot. g. daiktavardis su nykstamuoju šaknies balsio laipsniu (z vokalizmem pierwiastkowym na stopie redukcji zanikowej), nes baltų kalbose neretas reiškiny, kada šalia daiktavardžio su normaliu šaknies balsio laipsniu atsiranda jo atliepinys (odpowiednik) su nykstamuoju laipsniu (plg. liet. *vařdas*, lat. *vārds*, bet pr. *wirds* „žodis“ < **virdas*).

Šitai pritaręs K. Būgos nuomonei, kad galėjęs egzistuoti baltų **žirdis*, iš kurio atsiradęs Pabaltijo prafinų **širti* (> suomių *hirsi*), straipsnio gale E. Nieminenas sakosi vis dėlto dar negalįs griežtai tvirtinti, jog tas suomių žodis tikrai esąs skolinys iš baltų kalbų, nes abejojęs, ar jo surinkti faktai apie liet. *žarđi* „ilgą ploną kartį“ buvę pakankami to žodžio atsiradimo laikui ir geografiniam paplitimui nušviesti.

Kitame straipsnyje — „Indoeuropäische und Ostseefinnische Ausdrücke für Hummel“, paskelbtame tame pat „Lingua Posnaniensis“ žurnale 1951 m. (III t., 187—204 psl.), E. Nieminenas aiškina suomių žodžio *kimalainen* „laukinė bitė, kamanė, *умель*, Hummel“ etimologiją. Įrodinėdamas, kad tai esąs grynai suomiškas žodis, ir nepritardamas jo kildinimui iš slavų kalbų (<prasl. **č mel'ь*), autorius čia, be kita ko, nemaža vietos skiria lietuviškų žodžių *kaminė*, *kamānė*, *kamonė*, *samānė* analizei.

Kalbėdamas apie liet. *kaminę* „Feldbiene“, jis pažymi, kad šis žodis (kaip rodo lat. *kamine* „Erdbiene, Hummel“) kilęs iš bendro lietuvių—latvių periodo ir esąs substantyvuotas būdvardis, kurio pagrinde tikriausiai slypįs baltų daiktavardis **kamas*, nes lat. kalboje ir ligi šių dienų esąs išlikęs žodis *kams* „grumstas, Klumpen, eine grössere Masse, Kloss“ (=rus. *ком* „grumstas, Ball, Büschel“). Lietuvių kalboje atitinkamas žodis yra jau išnykęs; teišlikę jo tolimesnieji. vediniai, pvz., *kamienas* „Baumstamm; Stengel; Strunk“, *kamuolỹs* „Knäuel, Klumpen, Knollen, Ballen, Ball, Kugel“. Be to, daugelis lietuviškų vietovardžių rodą pagrindinio žodžio **kamas* buvimą, pvz., *Kamainė* (subst. būdvardis — kaimo pavad.), *Kamajai* (miestelio pavad.), upėvardžiai *Kamajė*, *Kamatis*, *Kamojė*, *Kāmona*. Remdamasis tokiais pavyzdžiais, kaip *girinė bitis*, *laukinė bitė*, *naminė bitė*, *žeminė bitė* ir pan., autorius taip pat prileidžia, kad seniau galėjęs būti ir žodžių junginys **kaminė bitė*, iš kurio ilgainiui daiktavardis išnykęs ir telikęs substantyvuotas būdvardis (plg. liet. *žeminė uoga*, bet lat. jau tik *zemine* „žemuogė“).

Panašiai aiškinamas ir liet. *kamānės*, lat. *kamane* „laukinė bitė, Erdbiene, Hummel“ atsiradimas: šie žodžiai galį rodyti buvus senovinį,

⁶ K. Mühlenbachs Lettisch-deutsches Wörterbuch, redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin, I—IV, Riga, 1923—1932.

bendrosios lietuvių—latvių kalbų epochos darinį **kamanē*, kilusį iš minėto daiktavardžio **kamas* „grumstas, Klumpen“ ir išplėsto su priesaga *-ana-* (plg. *vařgas—vařganas* ir kt.). Iš **kamas* sudarytas būdvardis **kamanas* esąs kur-ne-kur dar išlikęs substantyvuotuose dariniuose (pvz., *Kamānai* dgs. — bālos Viekšnių apyl.).

Iš būdvardžio **kamanas* veikiausiai atsiradęs liet. kalboje ir variantas *kamonē* „Hummel (Bombus)“. Tikslai turint galvoje tą aplinkybę, kad dariniai su priesaga *-āna-* ištisai (durchgehend) prisišlieja prie *ā-*kamienių daiktavardžių, **kamāna-* esą galima laikyti ne antrinės darybos vediniu iš vyr. g. lyties **kamas*, bet sieti jį su lat. mot. g. žodžiu *kama* „Klumpen, eine grössere Masse“.

Tuo pat būdu kaip *kamānē* lietuvių kalboje esanti atsiradusi ir *samānē* „samaninė bitė, Mooshummel“. E. Nieminenas linkęs manyti, kad pagrindinis žodis **sam-*, kurio kamieno forma jau nepažįstama, esąs išlaikytas veiksmožodyje *samėti*, kuris A. Juškos žodyne (II, 86) duotas kaip *sāmanoti* „samanomis apdėti, užkimšti, samanomis apaugti“ sinonimas. Iš to pagrindinio žodžio išvesto būdvardžio **samanas* moteriškoji giminė buvusi substantyvuota ir iš šitaip atsiradusios lyties *sāmana* „Moos“ su priesaga *-ja-* buvęs išvestas *samānis* „samanoms priklausąs“, kurio mot. giminė ir yra *samānē* „samaninė bitė, Mooshummel“.

Prūsų kalbos žodis *camus* „Hummel“, autoriaus nuomone, taip pat laikytinas *u-* vediniu iš **kamas*.

Tame pat „Lingua Posnaniensis“ žurnale (IV t., 211—228 psl.) 1953 m. išspausdintas ir E. Niemineno straipsnis „Ein Beitrag zu der ostslavischen und ostseefinnischen Badeterminologie“. Šiame straipsnyje, nagrinėdamas rytų slavų ir Pabaltijo finų terminus, susijusius su pirtimi, autorius, be kita ko, paliečia ir lietuvių k. žodį *pirtis* „Badestube“. Pažymėjęs, kad liet. *pirtis*, lat. *pirts* (<**pirtis*), kaip ir sen. rusų *neprb* (<**prb*), sudaryti su priesaga *-ti-* iš šaknies *per-* „mušti“ (plg. liet. *peřti* „su vanta mušti“, lat. *pěrt* „mušti, pliekti“), autorius nepritaria tiems⁷, kurie Pabaltijo finų žodžius *pirtti* „Wohnstube; Rauchstube; Badestube“ ir *pertti* „Stube, Wohnstube“ laiko skoliniais iš baltų kalbų. Baltiškaisiais skoliniais tie žodžiai negalį būti laikomi dėl jų garsų sandaros: jeigu jie būtų paskolinti iš baltų kalbų, tai suomių kalboje skambėtų ne *pirtti*, bet **pirsi* (plg. baltiškos kilmės žodį *niisi* „nýtis, Webelitze“ suomių kalboje).

Užsimenama čia ir apie suomių žodį *luhta* „klampi pieva, Sumpfwiese“ (<**lušta*), skolinį iš baltų kalbų. Esą aišku, kad baltiškasis **lušta* originalas buvęs daiktavardis, kurį dabar atstovaują liet. *lūkštas* „pelkinė puriena, karvāžolė, Sumpfdotterblume (*Caltha palustris*)“ ir lat. *luksts* „stiebas, Halm; minkšta, plačialapė žolė; drėgna, žemai esanti pieva“. Taigi, autorius palaiko tuos, kurie Pabaltijo prafinų **lušta* kildina iš baltų lyties **lukšta-* (priesaga *-šta-* po *k* čia atsiradusi iš *-sta-*).

1955 m. „Lingua Posnaniensis“ žurnale (V t., 79—84 psl.) paskelbtame straipsnyje „Die Benennungen der Sense in den ostseefinnischen

⁷ V. Thomsen. Samlede Afhandlinger, IV, Kōbenhavn, 1931, 359.

Sprachen“, kalbėdamas apie „dalgiu“ pavadinimus Pabaltijo finų kalbose, E. Nieminenas iškelia hipotezę, kad suomių žodis *viikate* „dalgis“ esąs baltiškos kilmės ir sietinas su latvių *izkaps* „dalgis, Sense“ (<*iž-kaptis). Mat, fonetiškai suomių variantai *viikate* ir *vikahe* gali būti išvesti iš Pabaltijo prafinų prolytės **vikapteš*>**vikapteh*, o šios pastarosios (t. y. **vi-kapteh*) garsinis sutapimas, išskyrus pirmąjį skiemenį, su lat. *iz-kaps*<*iž-kaptis esąs jau visiškai akivaizdus. Be to, turint galvoje tai, kad dalgis tarnaujantis šienapiūtei, lengvai esą galima suprasti, kodėl Pabaltijo finų protėviai pasiskolinę iš savo kaimynų baltų ir žodį „šienui“ pavadinti (suomių *heinä* „Heu“, estų *hein* „t. p.“<*šaina: liet. *šienas*, lat. *siens*). O skolinys *šaina iš pradžios buvęs techninis terminas dalgiu nupiautai ir išdžiovintai žolei, t. y. šienui, žymėti.

Baigdamas straipsnį, autorius pastebi dar, kad lat. žodis *izkaps*, kaip ir apskritai baltų *i*-kameniai daiktavardžiai, priklausąs senajam baltų leksikos klodui ir neturįs tolygių atitikmenų kitose baltų kalbose (liet. *dalgis*, *dalgė* arba *delgė*, pr. *doalgis*). Senovės palaikas esąs taip pat lietuvių tarmėse sutinkama mot. g. *i*-kamenė lytis *dalgis* „Sense“ (*dalgis* ir *dalgė* — jau antrinės linksniavimo kaitos rezultatas).

Įdomus yra ir E. Niemineno straipsnis „Die Benennungen der Hirse in den baltischen Sprachen“, išspausdintas 1956 m. žurnale „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung“ (Göttingen, Band 74, Heft 3/4, S. 162—176). Aiškindamas įvairius soros augalo pavadinimus baltų kalbose, autorius, be kita ko, čia nurodo, kad žodis *prassan* „sóra, Hirse“, kaip ir latvių *prosa* „t. p.“, gali būti slaviškos kilmės, bet griežtai taip tvirtinti nesiryžta: mat, prūsų kalba žodyno srityje ne vienu atveju atsiskirianti nuo lietuvių—latvių ir sutampanti su slavų kalbomis (pvz., pr. *assanis* „ruduo“, lenk. *jesień* „t. p.“, got. *asans* „vasara; piūtis“, bet liet. *ruduo*, lat. *rudens*).

Ypač plačiai kalbama šiame straipsnyje apie Rytpriusių žodynuose užfiksuotą liet. žodį *malnos* dgs. „soros, Hirse“. Visų pirma čia atkreipiamas dėmesys į tai, kad K. Būga savo „Aistiškuose studijuose“ (74 psl.) neteisingai pažymėjęs šio žodžio priegaidę ir reikšmę: *malnos* kirčiuotinos ne tvirtagališkai (*malnos*), bet tvirtapradiškai (*málnos*), be to, kaip esą matyti iš žodynų, *málna* (dgs. *málnos*) reiškianti ne „auginamąją sorą (*Panicum L.*)“, bet „monažolę (*Glyceria fluitans R. Br.*)“. Toliau aiškinama *málnos* etimologija: *málna* siejama ne su gr. $\mu\epsilon\lambda\acute{\iota}\nu\eta$ „sora“ ir lot. *milium* „t. p.“, kaip buvo ligi šiol įprasta daryti⁸, bet su bibliiniu graikišku-lotynišku žodžiu *manna* „dangaus duona, Himmelsbrot“: mat, *Glyceria fluitans* vokiečių vadinama *Mannaschwaden*, *Mannagras*, rusų *манник*, lenkų ir ukrainiečių — *manna*; tad ir *málna* galėjusi atsirasti

⁸ A. Brückner. Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków, 1927, s. 439, 648; H. Hirt. Indogermanische Grammatik, I, Heidelberg, 1927, S. 83; A. Walde — J. Pokorny. Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, II, Berlin—Leipzig, 1927, S. 287 f.; E. Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg, 1950, p. 624; A. Ernout — A. Meillet. Dictionnaire étymologique de la langue latine, Paris, 1951, p. 716; J. Pokorny. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern, 1951, S. 718 ir kt.

iš fonetiškai pakitusios *mannos* (panašiai kaip atsiradęs liet. *kėlnorė* iš vok. *Keller*, kur vietoj *ll* turime *ln*).

Kalbėdamas apie *soros* etimologiją, E. Nieminenas pažymi, kad liet. *sora*: lat. *sāre* (užfiksuotas tik 1683 m. Elgerio žodyne)⁹ kitose ide. kalbose neturįs atitikmenų ir todėl esą sunkiau nustatyti to baltiškojo pavadinimo kilmę. O. Sraderis¹⁰ liet. *sorą* siejęs su *sėti* „sāen“, o K. Būga¹¹ su *sótus* „sättigend; satt“ (šaknis *sō-* iš ide. **sā-*), bet abu šie sugretinimai autoriui neatrodo įtikimi. Teisinga linkme, jo nuomone, einą tie mokslininkai, kurie maną, kad žodis *sóra* kilęs iš prolytės **psōrā*. Tiksliai, turint galvoje lat. *sāre*, pirmąkart lytimi reikėtų laikyti ne **psōrā*, bet **psārā* (**ps-ā* < ide. **bhs-ā*).

Apskritai, laikydamas *sorą* baltiškuoju, iš senovės paveldėtu žodžiu, autorius nepritaria nei tiems, kurie linkę manyti jį esant skolinį iš finų-ugrų kalbų¹², nei tiems, kurie galvoja priešingai, būtent, kad finai-ugrai pasiėmę to augalo pavadinimą (mokšos tarmėje *surā*, erzių *suro* „Hirse“) iš baltų kalbų¹³.

Apie kai kuriuos lietuvių kalbos dalykus kalbama ir E. Niemineno straipsnyje „Slavisch (*j*)ustro, (*j*)utro und Verwandte“, išspausdintame 1956 m. žurnale „Scando-Slavica“ II (København) 13—28 psl. Čia straipsnio autorius, nagrinėdamas įvairių slaviškų žodžių, vartojamų „ryto“ sąvokai žymėti, kilmę bei jų tarpusavio santykius, slavų *ustro* (*u* < *du*) sugretina su lietuvių *aušrā* „Morgendämmerung, -röte; Morgengegend, Osten“ ir latvių *āustra* (*āustra*) „Morgendämmerung, -röte“. Pažymėjęs, kad visuose šiuose žodžiuose slypinti dviskiemenė lengvoji bazė **au̯es* „šviesti, leuchten“ ir kad liet. *aušrā*, kaip ir slavų *ustro*, sudaryta su *r* priesaga (slavų žodyje tiksliai dar įsiterpęs *t* tarp *s* ir *r*), autorius toliau apžvelgia įvairius lietuviškojo žodžio variantus, sutinkamus tarmėse: *aušrā*, *aušara*, *austrā*, *auštrā*.

Kalbėdamas apie Vilniaus apylinkių tarmėse randamą *aušarą* (sudarytą su priesaga *-ara*), E. Nieminenas nurodo, kad šioje lytyje, kaip ir *aušroje*, garsas *š* galėjęs atsirasti iš veiksmazodžio *aušti* (*aušta*, *aušo*), be to, kad joje galįs slypėti ir priesaginis *-er-*, kuris viduriniame skiemenyje išlygintas (plg. liet. *vāsara* < **vesera*; liet. žem. *vasēris*, *pa-vāseris* ir liter. kalbos *vasāris* „vasarai priklausąs“, *pa-vāsaris* „Frühling“).

⁹ G. Elger. Dictionarium Polono-Latino-Lottaucvm, Vilnae, 1683.

¹⁰ O. Schrader. Reallexicon der indogermanischen Altertumskunde, I, Berlin—Leipzig, 1917—1923, S. 504.

¹¹ K. Būga. Kalba ir senovė, I, K., 1922, 243 psl.

¹² H. Ojansuu. Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin, Helsinki, 1921, 57 tt.; Y. Toivonen. — „Mémoires de la Société finno-ougrienne“, LVIII, Helsinki, 1928, p. 233; „Annales Academiae Scientiarum Fennicae“, B XXVII, Helsinki, 1932, 312; „Virittäjä“, LVII, Helsinki, 1954, 32; E. Ithonen. — „Virittäjä“, XLIX, Helsinki, 1945, 168 t.; „Finsch-ugrische Forschungen“, XXIX, Helsinki, 1946, 310 tt.

¹³ V. Thomsen. Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog, København, 1890, 93, 219; Samlede Afhandlinger IV, København, 1931, 159, 373; H. Paasonen. Kielellisiä lisiä suomalaisten sivistyshistoriaan, Helsinki, 1896, 34; E. Setälä. Suomen suku, I, Helsinki, 1926, 154.

Kur-ne-kur farmėse pasitaikanti veiksmazodžio lytis *aūštra* „aūšta“ (būt. l. *aūštro*, bendr. *aūšti*) esanti atsiradusi sumišus lytims *aūšta* ir *aušrà* (ypač dėl to, kad kalboje šie žodžiai labai dažnai pagrečiui vartojami, pvz. *aūšrai aūštant*, *aūšta aušrà*, plg. dar lat. *jau aust austra*). Bet kaip atsiradęs garsas *s* apie Onuškę (Trakų raj.) sutinkamame daiktavardyje *austrà* „aušra, Morgendämmerung“, autoriui nesą aišku; galimas daiktas, kad šiam žodžiui, kaip ir iš Klaipėdos apylinkių žinomam vediniui *aūstrinis* „šiaurės rytų vėjas, Nordostwind“, bus turėjusi įtakos latvių kalba.

Apie Tverečių ir Šalčininkus sutinkamas žodis *aušà* „aušra“ ir lat. *ausa* „švitimas, Tagesanbruch“ autoriaus siejamas su gr. eol. *άύα* „Morgenröte“, be to, prileidžiama, kad liet. *aušrà* ir sl. *ustro* galį būti substantyvuoti dariniai iš priešistorinio būdvardžio **āusros*, kuris reiškęs „priklausantį dienos aušimui“. Būdvardinę tų darinių kilmę, be kita ko, rodąs ir jų svyravimas tarp *o-* ir *ā-* kamienų.

Pagaliau minėtinas dar vienas E. Niemineno straipsnis — „Viikatteen ja sen hamarän nimityksistä“ („Apie dalgio ir jo briaunos pavadinimus Pabaltijo finų kalbose“), išspausdintas 1957 m. žurnale „Eripainos Virittäjästä“ (Nr. 1, 23—34 psl.). Čia autorius vėl pakartoja savo ankstesnius tvirtinimus dėl suomių *viikate* „Sense“ baltiškos kilmės, be to, aiškina suomių žodžių *nuode*, klm. *nuote(h)en* „sesers vyras, Schwager“ ir *äes*, klm. *äke(h)en* „akėčios, Egge“ kilmę.

Suomių *nuode* autorius kildina iš lat. *znuōtis* „žentas, Schwiegersohn; svainis, Schwager, Schwestersohn“, o *äes* prototipu laiko baltų **ekētē* — daiktavardį, kuris, kaip ir pr. *aketes* dgs. „Egge“, priklausęs *ē*-kamienių mot. g. žodžių grupei. Baltų **ekētē* į Pabaltijo prafinų kalbą patekusi **äkete* pavidalu, ir tolimesnė šios pastarosios lyties raida buvusi tokia: **äkete* > **äketi* > **äkəsi* > **āyes* > *äes*. Linksnųjų formos su *-eh-* atsiradusios dėl to, kad vardininkas **āyes* paakstinęs to žodžio perėjimą į senovinių *es-* žodžių linksniuotę (plg. baltų skolinį suomių kalboje *kirves*, klm. *kirve(h)en* „Axt, Beil“, liet. *kiřvis* „t. p.“).

* * *

Šioje informacinėje E. Niemineno naujesniųjų lingvistinių darbų apžvalgoje buvo suminėti toli gražu ne visi to žymaus suomių kalbininko pokario metais paskelbti straipsniai bei studijos, kuriuose operuojama lietuvių kalbos faktais arba liečiami šiaip įvairūs lituanistikos dalykai. Pavyzdžiui, 1949 m. jis yra parengęs ir išleidęs lietuvių liaudies dainų rinkinį iš rankraščinio J. J. Mikolos palikimo¹⁴, 1957 m. parašęs M. Frenkelio etimologinio lietuvių kalbos žodyno recenziją¹⁵, 1958 m. paskelbęs straipsnį „Über ein vermeintliches urslawisches Lehnwort im Ostseefin-

¹⁴ Litauische Volkslieder aus dem handschriftlichen Nachlass prof. J. J. Mikkolos, Helsinki, 1949.

¹⁵ „Neuphilologische Mitteilungen“, Jg. 58, Nr. 3, Helsinki, 1957.

nischen“¹⁶ ir kt., tačiau visų tų darbų trumpoje apžvalgoje, žinoma, neįmanoma plačiau apibūdinti, juoba, kad vienas kitas jų šiuo tarpu dar nebuvo nė prieinamas¹⁷. Šia proga norėtusi tikrai pridurti, kad E. Nieminenas pastaraisiais metais yra baigęs rašyti stambų veikalą apie baltų skolinius Pabaltijo finų kalbose. Šito veikalo pasirodymo, be abejonės, su didžiausiu nekantrumu lauks visi lituanistai, jų tarpe ir Tarybų Lietuvos kalbininkai.

J. Palionis
